

A világ szíve és kirakata

50 éves az Izrael Fesztivál

Az 50. évfordulójához érkezett *Izrael Fesztivál* Kesszáriából (Caesareából) indult 1961-ben afféle tavaszi/nyári programként, hogy 1982-ben Jeruzsálembé költözve fokozatosan a világ és Izrael művészei közötti kulturális párbeszéddé alakuljon át. A közönség oldaláról pedig: a Közel-Kelet partjaira sodródott európai műveltségű „törzsek” kulturális igényeit egyszer egy évben egy jó erős dózissal kielégítse – és mindezzel párhuzamban a más, az afrikai és ázsiai kontinenseken maradt illetve ott szérszóródott „törzsek” visszatérőivel ezen a bázison nyisson új diskurzust – hogy beteljesítse a régi-új Izrael legfontosabb társadalmi kihívását: néhány generáción belül alkotó sokszínűségben oldja fel a kulturális szokások megosztó vagy vonzó különbözőségét.

Az ideológiai vagy kultúrpolitikai megfontolások mellett egy ilyen nagyszabásúra nőtt fesztivált – közel egy hónapig tart – az anyagi erők és lehetőségek is meghatározzák, mint mindenütt a világon. A földrajzi távolság – és így a turnék útvonalaitól kieső fekvés okán is – még tetemezsebbre növekvő költségek alaposan belejátszanak a kínálatba és felhozatalba. A Szent Város egyúttal a világ egyik legfenyegetettebb államának fővárosa is, ahol a védelmi kiadások kényszeresen megszabják az állam és a város részvételének a mértékét.

Másrészt pedig az anyagiak mentén hatol be a művészet szféráiba a politikai erőter. Ugyanis a fellépő művészek és a mögöttük álló támogatók a részvételt – sajnos – politikai kiállásnak (legitimizációnak) értelmezik/kommunikálják. Ezért a fesztivál

Händel *Izrael Egyiptomban* című oratóriuma klasszikus és world music zenészekkel

Bruno Schultz-adaptáció a fesztivál programjában

tivál kitűnő laboratóriumnak is tekinthető az egész világban végbemenő trendek és jelenségek, „vonzások és taszítások” megfigyelésére – ugyanis a földkereségnek ezen a mágikus-misztikus pontján a politika, a gazdaság és a kultúra egymásba érő rádiuszai érzékenyen feslenek föl.

Mivel az egyre ínségesebb időkben minden egyes produkciót valakinek támogatni kell, így az is kirajzolódik, milyen a kapcsolata a fiatal Izrael lakosságának egykori kibocsátó (eufemizmus) országaival/kultúrájával. Ugyanis a legtöbb produkciót az Izraelben működő kulturális intézetek – illetve rajtuk keresztül az azokat fenntartó államok kultúrdiplomáciája – finanszírozzák. S ezek közül is azoké az országoké, amelyeknek fájdalmas kapcsolataik, történeteik és számláik voltak/vannak a zsidókkal – akiknek maradékai adják a mai Izrael lakosságát.

Mit érzékít meg a támogatás? Egyfajta felelősséget, főhajtást az illető népek (államok) részéről a történelmükért, amely a zsidóit (Izrael jelenlegi lakosait) egy kontinenssel arrébb üldözte. Folyamatos és aktív megbánást, amely kultúrában valóstítja meg a gyász munkát. (Kertész Imre meghekkentően bátor esszéje – *A holokauszt mint kultúra* – ezt a folyamatot javasolta a megbékélés erkölcsi és pszichológiai módszerül.) Az Izrael

Fesztiválon az „érintett” országok kultúrdiplomáciája (politikája) nem semmire nem kötelező nyilatkozatokkal, hanem a lassan gyógyuló sebet a kultúra balzsamával ápolva tölti be ezt a funkciót – amely gyógyítás egyébként éppúgy ráfér arra, aki a sebet kapta, mint arra aki azt ütötte.

Mi sem természetesebb, minthogy Spanyolország, Németország, Lengyelország, Románia és Oroszország támogatja a legtöbb produkciót. (Ez a tendencia ugyanúgy érvényre jut a két évente tartott *Jeruzsálemi Nemzetközi Könyvvásáron* is.)

És Magyarország?

Magyarország nincs jelen. Nincs itt.

Megengedheti ezt magának? Történelmileg? Erkölcsileg? PR-ilag? Ne kutassuk. Vagy igenis, vessük fel, ha itt járunk e fesztiválon – a világ szívében és kirakatában. Hogy milyen hasznos lenne az ilyen jelenlét, arra az utolsó, akkor is csak egyedi, azaz nem folyamatos jelenlét, a Katona József Színház *Médeia*-előadása nyújtott üdítő példát. A kitűnő (kétszer is felléptek zsúfolt ház előtt) előadás összegyűjtötte Izrael legjobb, mert a „magyar rendezvényeken” (okkal) nem látható magyar közönségét. Ama láthatatlan, szinte előhívhatatlan cementet, amely más „törzsekkel” ellentétben jeltelenül munkálkodik összeforrasztó hatással az izraeli társadalomban.

Bruno Schultzs *Fahajás boltok* című kötetének novellái színpadon

S nemkülönben az izraeli elit értelmiségi közönséget olvasztja össze ezzel a magyar közönséggel – a magyar kultúra vonzáskörében. Ez pedig olyan természet, azaz különös történet adta alkalom, amellyel nem élni súlyos felelőtlenség.

A magam partizán – magyar – pozíciójából nemegyszer hangot adtam e hiánynak, sőt a *Muzsikás* CD-im föláldozásával próbáltam *à la Message in the Bottle* módra orientálni a választást. Ugyanis nem szeretnék úgy meghalni, hogy kedvenc és meghatározó együttesem (barátaim) koncertjét ne hallgassam meg a Szent Városban.

A 2011-es Fesztivál megcsappant külsőségek között zajlott le, a kerek évforduló dacára. Sok költséges bónusz ráadás – például az ingyen koncertek – ezúttal elmaradtak, aminek azért akadt pozitív vonzata is – feltehetőleg a költségek továbbbosztása okán több produkció elkerült Izrel más városaiba is. Az egyre fenyegetőbb arab tavasz és a kis országra irányított iráni atombomba fenyegetése megteszi a hatását ebben a közegben is – ahol minden arra irányul, hogy néhány órára kiszabadítsanak ebből a lélekre nehezedő helyzetből, amelyet – nincs más „bréra“ (választás), el kell viselni.

Azért így is bő és gazdag volt a felhozatal. Az időkel leginkább konformnak a berlini Schaubühne

Hamlet-előadása mutatkozott. A rengeteg kethchuppal és paradicsomlével megidézett vér megérezkítette a közel-keleti (és világszintű) valóságot, a lehengetlően modern színjátszás – a maga fantasztikus 21. századi technikáival – pedig azt intonálta, hogy az emberi létezés minden mozzanatában ott munkál az abszurd borzalom. (Rendezte és adaptálta Thomas Ostermeier, támogatta a Goethe Intézet és a német NKA-nak megfelelő Wanderlust Fund.)

A másik, a kelet-közép-európai régióból érkező számára azonosulási felületet nyújtó előadás – és példája – egy alternatív izraeli társulat bemutatója volt Bruno Schultzs novelláiból. A nálunk is példásan lefordított és megjelentetett (Jelenkor Kiadó) *Fahajás boltok* darabjaiból *Az apám nem madár* címen állított össze Shahar Pinkas és Shir Goldberg egy jól működő darabot. (Bizony, a novella, e kiveszőben lévő műfaj milyen jó alapanyaga a drámának – inkább, mint nagytestvére, a regény.) A társulatnak érzékletesen sikerült megidéznie a két háború közötti galíciai *stetl* életét – de költőien, mágikus-fantasztikus realizmussal, hogy magával ragadja a nézőt, aki Európán kívüli kontextusokból fogadja be a szomorú és játékos, amely anélkül idézte fel e nép s a kitűnő lengyel zsidó író (és képzőművész) sorsát, hogy

A berlini Schaubühne Hamletje viharos sikert aratott Jeruzsálemben

a történet eljutott volna a darabon kívüli végki-fejletéig. (A teljesen izraeli és héber „projectet” a *Lengyel Intézet* támogatta.)

Minden fesztivál számára az a produkció adja a legnagyobb rangot, ami eredendően kapcsolódik a helyhez és szellemhez, amit a produkció megérezkít. S nemkülönben: ha az eseménysorozathoz fűződhet a világpremier.

Általában idegenkedéssel nézem a műfajok keveredését, egy adott korban született darab ún. aktualizálását. Azonban Händel *Izrael Egyiptomban* című előadása Jeruzsálemben – a hely és az idő szelleménél fogva – ez alól kivétellel erősítette meg szabályokhoz ragaszkodó (lehet, konzervatív) ízlésem. A Händel-oratórium témája, az eredeti zoltárszövegek valósággal kihívták ma a bővítést, az aktualizálást – az európaival szemben/mellett álló kultúrák egyidejű reprezentációját, amelyben az Európát megidéző Händel-mű befogadó keretté változott –, hogy benne békésen mondják el az arab és keresztény kultúrának is eredendő forrásaként szolgáló történetet.

2011 június 13-án Jeruzsálemben a klasszikus zenekart és gyerekkórust zsidó kántorok, arab

énekesek és népi hangszereken játszó muzikusok egészítették ki. Az ismert oratóriumba beillesztették a peszahi haggada héber, valamint a szúfi költészet arab részleteit. A rabszolgaságból a szabadságba tartó narratíva üzenete felemelő hatással töltötte el a nézőket, mindhárom entitás képviselőit. Nemkülönben a színpadon megvalósult békés és alkotó együttműködés – amely ezt az üzenetet létrehozta az emberiség legjobb énjét kihozó médiumban: a művészetben.

Bárhová is fejlődjék a színpadon kívüli világ narratívája – jó volt ezt megtapasztalni. Ez ad csak reményt, vagy ez nyújt csak pozitív emléket, ha arra kerül a sor. (Orchestra l’arte del mondo és aTölz Boys Choi Werner Ehrhardt vezényletével és Yair Dalal, Erez Mounk, Yotam Haimovitch, David Menahem, Elad Gabay Ghassan Manasra, Lubna Salame, Eyal Sela, Netanel Zalevsky, Yaniv D’Or részvételével, a költséges s sajnos csak egyszer elhangzó produkciót egy sereg német alapítvány támogatta. A YouTube-n létrehozott *Múlt és Jövő TV*-n látható részlet belőle illusztrálásul, de tervezem több tízperces újabb részlet feltöltését is.)